

SØREN RYGE PETERSEN: DANSK ELLER TYSK? *En undersøgelse af sprogforholdene i en flersproget sydslesvigske kommune 1973. Udg. af Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Flensburg 1975, 132 s., kr. 45.*

Den flersprogede sydslesvigske kommune er Agtrup, en landsby lidt øst for Læk i det gamle Kær herred. Den ligger i det område, hvor dansk (sønderjysk) endnu lever som folkesprog. Det er ikke enestående, at der i disse egne anvendes fem sprog: højtysk, plattysk, sønderjysk, rigsdansk og – mod vest – friskisk. Således også i Agtrup, et lille samfund, som på undersøgelsestidspunktet havde 950 indbyggere, hvoraf de 862 blev interviewet. Det vil i praksis sige, at alle, der kunne svare, blev spurgt. 17 personer blev adspurgt på rigsdansk, 175 på sønderjysk, 164 på plattysk og 506 på højtysk. Undersøgelsen gennemførtes i sommeren 1973 af Søren Ryge Petersen, søn af den danske lærer på stedet. Den er en specialeopgave i faget dansk ved Aarhus Universitet.

Opgaven består af tre dele: en undersøgelse, 116 edb-tabeller og 47 diagrammer. Heraf er edb-tabellerne ikke trykt, men kan lånes ved henvendelse til forfatteren. Undersøgelsen beskrives derimod ret udførligt i ca. en tredjedel af fremstillingen, bl.a. gengives det anvendte spørgeskema og der redegøres for de overvejelser, der ligger bag spørgsmålenes udformning. Belyses skal dels »sprog-billedet«, dels »sprog-dannelsen«, d.v.s. at svarene på spørgsmålsgruppen *hvilke sprog taler De, hvilke sprog forstår De?* »skal vise et billede (fotografi), taget i sommeren 1973, eksponeringstiden ca. 40 dage og fremkaldt i EDB. Motiv: Sproget i Agtrup« (s. 25), mens svarene i gruppen *hvorledes har De lært at tale sproget?* tilsigter at afdække et forløb, som tidsmæssigt strækker sig fra 1880 (da den ældste interviewperson blev født) til nu og som måske kan sige noget om sproskifteproblemet. Undersøgelsens resultater er dernæst gengivet i 47 diagrammer (søjlediagrammer plus en række krydstabeller) der klart og pædagogisk præsenterer – for at sige det korrekt, men lidt abstrakt – korrelationen af en sproglig information med alder, fødested eller med en anden sproglig information. Der er ganske oplagt, at forfatteren ikke blot er tryllebundet af sprogforholdene i Agtrup – som han for øvrigt ofte og veloplagt krydrer med anekdoter og private bemærkninger – men også af de muligheder, den elektroniske databehandling synes at byde visse humanistiske videnskaber.

Konklusioner er forfatteren ikke meget for at drage. Han har villet vise og forklare billedet af en sproglig mangfoldighed (s. 117, den tidligere nævnte sprog-dannelse synes at være trådt lidt i baggrunden), men han peger dog på, at plattysk er vigende, sønderjysk ligeså, at højtysk vinder frem og at »rigsdansk ser ud til at vinde en lille smule også.« (Frisisk spiller næsten ikke nogen rolle i Agtrup). Jeg gad dog vide, om konklusionerne ikke var blevet tydeligere, hvis forfatteren i stedet for at undersøge en enkelt kommune til bunds havde undersøgt et repræsentativt udsnit af befolkningen i hele det fire- eller femsprogede område i det nordlige Sydslesvig. Men det ville givetvis have

været et ret omfattende arbejde, og jeg skal ikke bebrejde forfatteren, at han ikke har taget det op inden for en specialeopgaves rammer.

Derimod virker det forbløffende på en historiker, at undersøgelsen end ikke strejfer de tidligere danske og tyske behandlinger af sprogforholdene i Sydslesvig (C. F. Allen, Karl N. Bock, Paul Selk, Chr. Stenz) der vel sagtens ikke i enkeltheder kan jävnføres med denne interviewundersøgelse – se dog Gerd Vaagts anmeldelse af bogen i *Grenzfriedenshefte* 1975, s. 119f., der sammenligner med Selk og for øvrigt med rette anker over, at TV-, radio- og læsevaner ikke er berørt i undersøgelsen – men som dog må kunne yde bidrag til det perspektiv, der nu kun mere eller mindre ubevidst er indbygget i opgaven. Forfatteren lægger i hvert fald ikke skjul på, at han er dansk sydslesviger og ønsker »at fastholde nogle væsentlige aspekter af de sproglige – i videre forstand nationale – brydninger, der har eksisteret og stadig eksisterer i Sydslesvig, men som i fremtidens integrerede Europa synes at måtte forsvinde« (s. 4).

Netop denne bedrøvede formodning er der imidlertid ikke hjemmel for i Søren Ryge Petersens undersøgelse. Det er jo de »folke«-sprog (plattysk, sønderjysk) der ikke formidles af noget institutionelt apparat (uddannelsessystem, massemedier), der er vigende, ikke »kultur«-sprogene. *Dansk eller tysk* er i en vis forstand en vildledende bogtitel. Taberen eller taberne er da allenfals de af familien, naboer, det private og nære miljø formidlede sprogtyper, vinderne de »koncessionerede« sprog. Hvorfor skal disse sene men konsekvente frugter af de nationale tankers udvikling nu lægges det integrerede Europa til last?

Lorenz Rerup.

HENRY MORTON. SKITSEBOG OG DAGBOG FRA DANSK VEST-INDIEN 1843–44. *Udgivet af Dansk Vestindisk Selskab og St. Croix Landmarks Society. 1975. 184 s. Ill. Indb. 180 kr.*

Dette fornemme værk, hvis fremkomst skyldes Dansk Vestindisk Selskab (ved arkitekt Einar Kirk) og museumsforeningen St. Croix Landmarks Society, er i form og indhold et usædvanligt stykke dansk lokalhistorie fra kolonitiden. Den 36-årige amatørkunstner pastor Henry Jackson Morton opholdt sig indtil maj 1844 nogle måneder på de tre dansk-vestindiske øer og vendte hjem til Philadelphia med en skitsebog og en lille dagbog, begge fyldt med indtryk af natur og kulturliv på disse øer, der endnu var et slavesamfund (negerfrigørelsen kom brat i 1848). Mortons familie opbevarede gennem flere generationer tegninger og dagbog, men i nyeste tid er det lykkedes St. Croix Landmarks Society at opspore og købe hovedparten af samlingens henved 60 tegninger og akvareller. Stærkt interesseret i en udgivelse blev også Dansk Vestindisk Selskab, der blandt sine medlemmer tæller adskillige, som er født i Vestindien før øsalget i 1917. De to selskaber har samarbejdet gennem et fælles udvalg, og alle bidrag fore-